

УДК 930: 737: 94 (477.87) "1919/1939"
ББК 63.221 (4 Укр)

Роман Глінка

ГРОШОВА РЕФОРМА 1919 Р. В ЧЕХОСЛОВАЦЬКІЙ РЕСПУБЛІЦІ ТА ВПРОВАДЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГРОШОВОЇ ОДИНИЦІ

Стаття присвячена грошовому обігу на території новоствореної Чехословацької Республіки в перші роки після закінчення Першої світової війни та впровадженню національної грошової одиниці. Автор акцентував увагу на таких проблемах як відокремлення грошового ринку Чехословаччини від колишнього загальноімперського та проведення першим міністром фінансів Алоїсом Рашіним грошової реформи 1919 р., що дала початок для становлення чехословацької національної валюти, яка характеризувалася стабільністю на європейському міжвоєнному ринку.

Ключові слова: Чехословаччина, грошовий обіг, коруна, банкноти.

Проблема дослідження грошового обігу на українських землях в складі Чехословаччини та становлення власної національної грошової одиниці у новоствореній державі – Чехословацькій Республіці – не викликала особливого інтересу в українських дослідників, і тому, на даний час, в Україні відсутня ґрунтовна праця, що розкривала б всі аспекти цього процесу. Саме цим і зумовлена актуальність обраної теми.

Натомість дослідження грошового обігу та грошових реформ міжвоєнного періоду в інших країнах, що колись входили до складу Чехословаччини, в Чеській та Словацькій Республіках стало об'єктом неабиякої уваги науковців цих держав. В результаті з'явилося чимало праць, що розкривають різні аспекти впровадження національної грошової одиниці в Чехословаччині, її економічні передумови, емісію монет та банкнот, грошові реформи міжвоєнного періоду. Зокрема, грошову систему Чехословаччини в контексті світової економічної кризи 30-х рр. ХХ ст. розглядав Жданек Аулехла [5], еволюцію чехословацьких монет та банкнот досліджували в своїх працях Ярміла Гашкова, Мірослав Коштел [10], Іржі Новотни [19], Іржі Пекарек, Сурга Леопольд [6]. Марія Качковікова зосередила увагу на грошових реформах загалом [8], а Франтішек Венцовскі розкрив передумови, проходження та наслідки грошової реформи Алоїса Рашіна 1919 р. [28]. Інші аспекти грошового обігу в Чехословацькій Республіці досліджували такі науковці як Лацина Властислав [10–14], Немечкова Віра [16], Шула Ярослав [22, 23], Збіжек Шустек [25].

Метою статті є розкриття процесу впровадження національної грошової одиниці в Чехословацькій Республіці, особливості монетно-грошової емісії новоствореної держави в міжвоєнний період та її вплив на грошовий обіг на території Закарпаття.

Після беззастережної капітуляції Австро-Угорщини до влади у Празі прийшов Чехословацький національний комітет, який 28 жовтня 1918 р. своїм першим законом оголосив утворення Республіки Чехословаччина. Однак відразу не можна було реалізувати грошову реформу через нефіксовані кордони молодої держави. Тому першим кроком став грошовий поділ, який був спрямований на розірвання економічних зв'язків з Австро-Угорською імперією [5, с.77].

Після краху монархії, в новоутворених державах становище австро-угорської валюти неухильно погіршувалося. Тим не менш, інфляція в інших державах-наступниках наростала швидше, ніж в економічно і політично стабільній Чехословаччині. Перший закон щодо впорядкування грошового господарства країни було прийнято 19 листопада 1918 р. Він передбачав випуск національних грошових знаків номіналом 10, 20, 100 та 1000 корун. 1 чехословацька коруна поділялася на 100 гелерів. Проекти банкнот виконав відомий митець Альфонс Муха. Були видрукувані пробні партії, однак через різке зростання інфляції і падіння вартості грошей до масової емісії справа не дійшла. Інфляція

неабияк шкодила і економіці Чехословаччини. Запобігти цьому міг тільки поділ валюти. Реалізація грошової реформи була покладена на першого міністра фінансів А.Рашіна. Ще однією особою, що доклала зусиль для її реалізації був Вільям Поспишил, як один з найближчих соратників Рашіна і перший керівник Національного банку Чехословаччини [8, с.386].

Австрійські і угорські військові позики, казначейські векселі Австро-угорського банку вилучили. Всі підприємства та юридичні особи були зобов'язані до 1 березня 1919 р. скласти ліквідаційний баланс. А.Рашін запропонував на час перехідного періоду до запровадження національної валюти використовувати австро-угорські паперові грошові знаки, на які наклеювалися спеціальні марки [12, с.7]. На банкноти Австро-угорського банку, які до утворення Республіки Чехословаччина циркулювали на її території, були наклеєні марки, реальна вартість яких дорівнювала одному відсотку від номінальної. Цю операцію на території Чехії та Моравії було проведено 3–12 березня 1919 р., у Словаччині – дещо пізніше: у жовтні 1920 р. Переклеюванню підлягали такі австро-угорські банкноти: 10 крон від 1915 р. (див. мал. 1), 20 крон від 1913 р., 50 крон від 1914 р., 100 крон від 1912 р. і 1000 крон від 1902 р. Банкноти номіналом 25 і 200 крон не були переклеєні, але приймалися до обігу. Грошові знаки номіналом 1 та 2 крони й монети продовжували також залишатися в обігу. За час здійснення цієї операції, яку проводили 15 000 працівників, було наклеєно марок на банкноти вартістю 7 157 721 070 крон [4, с.294].

Мал. 1. Австро-угорська банкнота із наклешеною маркою

Ця грошова реформа заклала передумови для незалежної циркуляції грошей в Чехословаччині, а також створила можливість створення власної грошово-кредитної політики, в результаті якої відбувалося збільшення купівельної спроможності населення держави. Однак паралельно з початком переклеювання банкнот в обігу вони почали з'являтися підроблені марки. Було встановлено, що переважно вони потрапляли з-за кордону.

Тому для забезпечення комплексного та всебічного здійснення штампування банкнот з 26 лютого і до 9 березня 1919 р. було закрито кордони для будь-якого транспорту, людей і товарів. Без перешкод в'їхати до держави могли тільки посли зарубіжних країн [19, с.73].

Особливість реформи була в тому, що в обіг допускали половину переклеєних банкнот, друга половина залишалася і повинна була покрити сплату 1% державного боргу. Купівельну спроможність крони планували повернути до рівня 1914 р. Тим не менш, очікування не принесли бажаних результатів, про що свідчив дефіцит державного бюджету, перебування в обігу нічим не забезпечених грошей і, як наслідок, зростання інфляційних процесів. Саме тому, уряд вже 10 квітня 1919 р. прийняв рішення про запровадження національних грошових знаків. Емісійною установою стало Банківське управління Міністерства фінансів.

Впродовж 1919 р. розглядалися різні назви грошових одиниць: сокіл, франк, сотик. Однак в законі від 10 квітня 1919 р. зазначалося, що грошовою одиницею держави буде

чехословацька коруна, яка ділиться на 100 гелерів. Після її запровадження курс коруни щодо інших європейських валют зріс, а з червня 1919 р. розпочалося його падіння [27, с.62].

Грошові знаки першої емісії, датовані 15 квітня 1919 р., друкувалися як у Чехословаччині (Прага, Пардубіце, Ліберці, Варнсдорф), так і за кордоном (Відень та Нью-Йорк). Номінальна вартість банкнот становила 1, 5, 10, 20, 50, 100, 500, 1 000 та 5 000 корун. На перших банкнотах стояв підпис чехословацького міністра фінансів А.Рашіна. Вони запроваджувалися в обіг поетапно з 7 липня 1919 р. до 26 лютого 1920 р. Обмін переклеєних австро-угорських банкнот проводився у співвідношенні 1:1. На них не зображали герб республіки, оскільки він ще не був затверджений. Однак банкноти не мали надійних засобів захисту, і тому вже незабаром почали з'являтися підробки.

Через невисоку якість друку купюр окремих номіналів (5, 50, 100, 500 та 5000 корун), які часто ставали об'єктами фальсифікації, їх обміняли на банкноти другої емісії (друкувалися у США і запроваджувалися в обіг з 10 листопада 1920 р. до 26 травня 1924 р.). З погляду безпеки, нові гроші були більш досконалі, ніж банкноти першої емісії. У рамках другої емісії надрукували 5 різних грошових знаків [4, с.294]. Авторами цих грошей були визнані митці: Альфонс Муха, Йозеф Хорейц, Отакар Шпаніель і Отто Гутфройнд.

Важливою проблемою для молодого держави стало карбування розмінної монети. Кремніцький монетний двір, який до 1918 р. виготовляв угорські монети, був демонтований угорськими властями – його обладнання у 50-ти вагонах перевезли до Будапешта. Нові сучасні машини закупили у Парижі, Відні та Франкфурті. Загалом відновлення монетарні тривало протягом усього 1919 р.

2 червня 1921 р. на кремніцькому монетному дворі розпочалося карбування розмінних монет, автором проєктів яких був О.Шпаніель. Першими монетами, які масово з'явилися на ринку стали 20 та 50 гелерів. У 1922 р. запроваджено в обіг 10 гелерів та 1 коруну, у 1923 р. – 2 та 5 гелерів, у 1925 р. – 5 корун. 1933 р. набір розмінних номіналів поповнили 25 гелерів. 2 гелери карбувалися з цинку лише до 1925 р., 5 та 10 гелерів емітували з бронзи майже безперервно до 1938 р., 20, 25, 50 гелерів, 1 та 5 (перша та третя емісії 1925–1927 рр. та 1937–1938 рр.) корун випускали з мідно-нікелевого сплаву. У 1928–1932 рр. було налагоджено випуск обігових срібних п'ятикорунівок, у 1930–1933 рр. – десятикорунівок, а у 1933–1934 рр. – двадцятикорунівок. Авторами їх проєктів були О.Гутфройнд (5 корун) та Й.Хорейц (10 та 20 корун). Крім цього, двічі карбувалися пам'ятні монети зі срібла: у 1928 р. – до 10-річчя проголошення Чехословацької республіки з'явилася монета номіналом 10 корун (див. мал. 2) та в 1937 р. – з нагоди смерті першого президента республіки Т.Масарика (1850–1937 рр.) було випущено 20 корун. Усі емісії монет здійснювалися великими накладками і повністю забезпечували потреби грошового обігу [25, с.155].

Мал. 2. Пам'ятні 10 корун 1928 р.

Стабілізація чехословацької національної валюти дала можливість у 1923 р. розпочати емісію золотих дукатів, які до 1938 р. безперервно карбувалися на Кремніцькому монетному дворі доволі великими тиражами (напр., у 1925 р. – 66 279 шт.,

у 1929 р. – 10 253 шт., а у 1936 р. – 14 566 шт.). Здійснювалася емісія монет вартістю 2, 5 та 10 дукатів (див. мал. 3). Авторами проектів золотих монет були Я.Бенда та О.Шпаніель. Дукати не використовувалися у повсякденному обігу – вони були переважно засобами тезаврації [20, с.17].

Мал.3. 10 дукатів 1936 р.

1927 р. Національним банком Чехословаччини здійснено емісією двадцятикорунівок і десятикорунівок, а в 1931 р. було запроваджено до обігу банкноти вартістю 50 і 500 корун, в 1932 р. – стокорунівку. Дизайн нових банкнот розробив Макс Швабінський. У 1933 і 1935 рр. він став автором банкнот номіналом 1000 корун (див. мал. 4). Емісію корун та час перебування їх в обігу впродовж 1927–1939 рр. можна прослідкувати за допомогою таблиці 1.

Мал. 4. 1000 корун 1934 р.

Таблиця 1

Банкноти Чехословацького Народного Банку

Номінал	Дата випуску	Період обігу	Розміри, в мм
10 корун	02. 01. 1927	11. 04. 1927 – 23. 10. 1939	143 x 84
20 корун	01. 10. 1926	26. 03. 1927 – 09. 12. 1939	149 x 74
50 корун	01. 10. 1929	27. 04. 1931 – 24. 07. 1939	162 x 81
100 корун	10. 01. 1931	25. 10. 1932 – 06. 06. 1939	170 x 88
500 корун	02. 05. 1929	16. 03. 1931 – 26. 04. 1939	185 x 94
1000 корун	08. 04. 1932	22. 07. 1933 – 26. 04. 1939	197 x 103
1000 корун	25. 05. 1934	07. 12. 1935 – 26. 04. 1939	200 x 105

У період з 1926 до 1938 рр. Чехословацька республіка стала демократичною парламентською державою з високорозвиненою економікою. З квітня 1926 р. розпочав свою діяльність Національний банк Чехословаччини, створений як акціонерне товариство зі статутним капіталом у розмірі 12 млн. доларів США. Він мав 34 філії на території

країни, у тому числі 2 на Закарпатті (в Ужгороді та Мукачевому).

Саме в цих умовах українське життя в державі дістало можливість для повноцінного розвитку. Після запровадження автономії Підкарпатської Русі у 1938 р. тут було створене міністерство фінансів, яке очолювали Августин Волошин (26.10.1938–1.12.1938) та Лев Прхала (6.03.1939–15.03.1939). Зростала промисловість, з'явилися різноманітні фінансові установи, зокрема банки, особливо багато різного роду філіалів – Ужгородський філіал чехословацького банку (1932–1935), Хустський філіал словацького Всезагального кредитного банку (1927–1933); кредитні установи – Мукачівська окружна кредитна спілка (1920–1945), Ужгородська кредитна спілка “Христанія” (1931–1942).

Таким чином, у Чехословаччині 1919 р. загалом успішно була проведена грошова реформа, яка заклала основи фінансової та економічної стабільності держави у міжвоєнний період. Її результати, безперечно, мали неабиякий вплив на українців Закарпаття, які отримали автономію у складі Чехословаччини, адже були витіснені грошові знаки сусідніх країн, а економіка краю, хоч і з труднощами, включалася до загальнодержавного механізму.

1. Дорофеєва Н. В. М. З історії грошей України / Н. В. Дорофеєва, З. М. Комаринська. – Київ ; Львів, 2000. – 165 с.
2. Зварич В. Нумизматический словарь / В. Зварич. – Львов : Высшая школа, 1980. – 159 с.
3. Зварич В. Нумизматика : Довідник / В. Зварич, Р. Шуст. – Тернопіль, 1998. – 464 с.
4. Шуст Р. Нумизматика : історія грошового обігу та монетної справи в Україні : навчальний посібник / Р. Шуст – Київ : Знання, 2007. – 371 с.
5. Aulehla Z. Československý měnový systém a Velká krize / Z. Aulehla // Měnové systémy na území Českých zemí 1892–1993 : Sborník z konference v Opavě 22. a 23. března 1994 / Z. Aulehla. – Opava ; Praha, 1995. – S. 77–80.
6. Československé bankovky, státopvky a mince 1919–1992 / J. Hásková, M. Košťel, J. Novotný, J. Pekárek, L. Sarga. – Praha, 1993. – 173 s.
7. Holná J. Československá nouzová a táborová papírová platidla 1914–1945 / J. Holná. – Praha, 2006. – 215 s.
8. Kačkovičová M. Měnové reformy v 20 století / M. Kačkovičová // Lidia, peníze, banky. – Bratislava : Národná banka Slovenska, 2003. – S. 385–405.
9. Košťel M. Státní banka československá / M. Košťel // Československé bankovky, státopvky a mince 1919–1992. – Praha, 2004 – 31 s.
10. Lacina V. Formování československé ekonomiky 1918–1923 / V. Lacina. – Praha, 1990. – 301 s.
11. Lacina V. Měnová politika v prvních letech Československé republiky / V. Lacina // Historický obzor. – 1990. – № 1. – S. 50–55.
12. Lacina V. Měnová politika v prvním desetiletí Československé republiky / V. Lacina // Český časopis historický. – 1993. – № 91. – S. 1–17.
13. Lacina V. Od zlaté měny k devaluaci. Měnová politika v Československu v letech 1929–1934 / V. Lacina // Moderní dějiny. – 1993. – № 1. – S. 185–195.
14. Lacina V. Poválečná inflace a deflační politika v Československu v první polovině 20 let dvacátého století / V. Lacina // Měnové systémy na území Českých zemí 1892–1993 : Sborník z konference v Opavě 22. a 23. března 1994. – Opava ; Praha, 1995. – S. 63–68.
15. Maaytová A. Československé veřejné finance v letech 1918–1938 / A. Maaytová, J. Novotný, J. Peková // Acta Oeconomica Pragensia. – 1998. – № 9. – S. 27–49.
16. Němečková V. První československá měnová rozluka / V. Němečková // Měnové systémy na území Českých zemí 1892–1993 : Sborník z konference v Opavě 22. a 23. března 1994. – Opava ; Praha, 1995. – S. 81–87.
17. Noli J. Numismatika : peníze v českých zemích / J. Noli. – Praha, 2009. – 290 s.
18. Nowotny V. Mince československa 1918–1993. Ceske Republiky a Slovenske Republiky / V. Nowotny. – Nodonin, 1999. – 264 s.
19. Novotný J. Národní banka československá při tvorbě měnové politiky státu v meziválečném období / J. Novotný // Měnové systémy na území Českých zemí 1892–1993 : Sborník z konference v Opavě 22. a 23. března 1994. – Opava ; Praha, 1995. – S. 69–75.
20. Pekárek J. Malá galerie československých peněz / J. Pekárek // Umění a řemesla, 1992. – № 34. – S. 11–21.
21. Souša J. Rašínova měnová reforma v roce 1919 (1920) / J. Souša // Měnové systémy na území Českých zemí 1892–1993 : Sborník z konference v Opavě 22. a 23. března 1994. – Opava ; Praha, 1995. – S. 53–61.
22. Sula J. Budování československé měny po první světové válce / J. Sula. – Hradec Králové, 1979. – 311 s.
23. Šula J. Přehled československé měny v letech 1918–1989 / J. Šula // Měnové systémy na území Českých zemí 1892–1993 : Sborník z konference v Opavě 22. a 23. března 1994. – Opava ; Praha 1995. – S. 15–52.
24. Sarga L. Technická a výtvarná stránka bankoviek a mincí / L. Sarga. – Praha : Lunarion, 1993. – 48 s.
25. Šustek Z. Kovové a papírové platidla na Slovensku v letech 1750–2001 / Z. Šustek // Lidia, peníze, banky.

– Bratislava, 2003. – № 5. – S. 148–156.

26. Vencovský F. Dějiny bankovníctví v českých zemích / F. Vencovský. – Praha, 1999. – 594 s.

27. Vencovský F. Rašínova peněžní reforma / F. Vencovský // Ekonom. – 1992. – № 36 – S. 61–62.

Статья посвящена денежному обращению на территории только что созданной Чехословацкой Республики в первые годы после завершения Первой мировой войны и проблеме внедрения национальной денежной единицы. Автор акцентировал внимание на таких вопросах как отделение денежного рынка Чехословакии от бывшего общеимперского денежного рынка и проведение первым министром финансов Алоисом Рашиным денежной реформы 1919 г., которая дала начало для становления чехословацкой национальной валюты, которая характеризовалась стабильностью на европейском межвоенном рынке.

Ключевые слова: Чехословакия, денежное обращение, коруна, банкноты.

The article tells about the money circulation in the territory of the newly formed Czechoslovak Republic in the first years after the ending of the World War I and the issue implementing national currency. The author focused on the following issues such as money market separation from the former Czechoslovakia to general money market and conducting the first finance minister A.Rashinym monetary reform in 1919 that gave rise to the formation of the Czechoslovak national currency, which was characterized by stability in the interwar European market.

Keywords: Czechoslovakia, monetary circulation, coruna, banknotes.

УДК 94 (437):314. 743:9 (477)

ББК 63.3 (4 Чех)

Андрій Яворський

СТАНОВЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ СТРУКТУРИ УКРАЇНСЬКОЇ СЕЛЯНСЬКОЇ ЕМІГРАЦІЇ В ЧЕХОСЛОВАЧЧИНІ У 20-х рр. ХХ ст.

У статті проаналізовано становлення Української Селянської Спілки – емігрантської організації, що існувала в Чехословаччині у міжвоєнний період. Охарактеризовано основні напрямки її діяльності та вплив на українське емігрантське середовище в Чехословацькій республіці. Розкрито особливості взаємодії соціалістично налаштованих селян-емігрантів з представниками інших ідеологічних течій української еміграції у 20-х рр. ХХ ст.

Ключові слова: еміграція, Чехословацька республіка, Українська Селянська Спілка, Головний Комітет, філія.

Завершення Першої світової війни та поразка у національно-визвольних змаганнях 1917–1923 рр. призвели до того, що значна кількість українських громадян опинилася за кордоном, зокрема у Чехословацькій республіці (ЧСР). Саме тут на початку 20-х рр. ХХ ст. сформувався один з найпотужніших центрів української міжвоєнної еміграції. Цьому сприяла як наявність у народів ЧСР традиційних русофільських настроїв, так і прихильне ставлення керівництва Чехословаччини до вихідців з території колишньої Російської імперії. У зазначений період Чехословацька республіка вважалась однією з найдемократичніших країн Європи, що також позитивно впливало на вибір цієї країни для проживання. Важливу роль у підтримці української еміграції тут відіграла також т.зв. “російська акція” – урядова програма допомоги емігрантам з території колишньої Російської імперії, в рамках якої з бюджету ЧСР виділялися значні кошти для соціально-економічної та культурно-просвітницької її діяльності.

Найбільш чисельним, і, водночас, найменш дослідженим в структурі української еміграції Чехословаччини є селянство та його організація – Українська Селянська Спілка. Частково до зазначеної проблеми зверталися у своїх працях С. Наріжний [2], О. Даниленко [1]. Однак їхні відомості про селянську еміграцію носять в основному фрагментарний характер і не дозволяють комплексно підійти до вивчення даного